

Sadıq Əlcənbə

Birinci haşiyə və ya böyük yolun əvvəli

Səma kitabları soruq verir ki, ən əvvəl SÖZ vardı...

Uzun-uzun zamanlar keçdi, əzəli sözün əzəli sehri adılışdı. Və adılışən sözün sirli qı-ğılıcı ürəklərdə təlatümə, gözlərdə heyratə, duyğularda alova dönməyəndə poeziyaya ehtiyac yarandı. Azız, Tağlar, Aveydağ mağaralarında yandırılan tonqalların, ulu ocaqların işığından keçdi, on min il əvvəl Gəmiqayada, Qobustanda qayaların sinəsinə oyulan sirli yazı-rəsmlərin səmalarında dolandı, 1500 il əvvəl Orxon-Yenisey çöllərində daş kitabələrə, bəngüdaşlara döndü ilkin poetik düşüncələrimiz. Ona görə «Poeziya» verilişinin ilk sayında 1500 illik Oğuz-Azərbaycan şeirin əzəli yurd yerlərinə, Orxon-Yenisey abidələrinin yaddaş dünyasına üz tuturuq...

732-ci ilin yayı, avqustun ortaları idi. Orxon-Ərhun çayının sahillərinə göylərdən kədar yağır, yerlərdə qəm-qüssə göyərirdi. İltaris xaqanın oğlu, Bilgə xaqanın kiçik qardaşı, on beş il türk xaqanlığının baş sərkərdəsi olan 46 yaşlı igid Gül Təkinin şərafinə ucaldılan nəhəng daşın dörd tərəfinə iyirmi gündən bəri Bilgə xaqanın sözlərini - Azərbaycan-Oğuz dilinin ilkin şeir nümunələrindən birini həkk edən Yolluq Tigin sonuncu hərfi oyaq işini başa çatdırdı; dərd dənizi gözləriylə daş kitabəyə - Gül Təkinin yaddaş heykəlinə baxdı. Göz yaşları içində pıçıldadı: «Sən ölmədin, əmi, əbədiyyətə qovuşdun... Sən türk elinin, türk tirəsinin yaddaşı oldun, tarixinə döndün, əmi...».

Və o gündən igid türk sərkərdəsi Gül Təkinin ölümsüz ruhu həmin yaddaş heykəlinə, ulu kitabəyə sığındı...

Məonqolustanın Koxşin-Orxon bölgəsinə, Saydam gölü yaxınlığına, Orxon çayı hövzəsinə yolun düşsə, ulu əcdad Gül Təkinin ədəbi ruhuna salam ver, ölümsüz xatirələrini dinlə. Qədim Azərbaycan-Oğuz dilinin şeir ahəngli möcüzəli pıçılıtları - ilkin poetik çağırış səsləri qəlbində-qanında 1277 ilin yuxusundan oyanıb baş qaldıracaq. Və sən düşünən ən müqəddəs sevincini duyacaq, öz xalqla fəxr duyğusunun tanrısal ucılığına yüksələcəksən. Unutma, bu ruhi, mənəvi yüksəklik insanın bu dünyada ən böyük qazancıdır. Elə isə qazancın mübarək; öz dilinə, tarixinə, milli yaddaşına sahib ol, Gül Təkinin böyük qardaşı, ulu türk hökmdarı Bilgə xaqanın əbədi sözlərini unutma: «Ey türk! Oğuz bəyləri!.. Özünə dön! Sən ÖZÜNƏ DÖNƏNDƏ BÖYÜK OLURSAN!..»

Bu, beş il əvvəl Azərbaycan televiziyasında reallaşan «Poeziya» verilişinin ilk sayının giriş mətni, ilk cümlələridir. Həmin cümlələrlə başlayan, Oğuz qrupu türk xalqlarının 1500 illik möhtəşəm milli mədəniyyət yoluna, fenomenal poetik fikir karvanına üz tutan «Poeziya» verilişi şərfli bir missiya, çətin bir sınaq qarşısında idi.

Azərbaycan, Türkiyə, Türkmənistan, bütövlükdə Oğuz qrupu türk xalqlarının, eləcə də Avroasiyanın, bütün dünyanın dörd bir tərəfinə yayılan türk toplumlarının poeziyada kodlaşaraq əbədiləşən xilaskar yaddaş enerjisini, FİKİR GÜCÜNÜ oyaqmaq, yeni təfəkkür tərzilə, məhz olduğu kimi sistemləşdirərək yenidən ÖZ SAHİBİNƏ qaytarmaq, təqdim etmək həqiqətən şərfli bir missiya idi. Bunu çağdaş müstəqillik dövrünün, əlahəzrət zamanın özü tələb və təklif edirdi. Bir əlində QILINC, bir əlində QƏLƏM böyük dövlət-

lər, qüdrətli imperiyalar yaradan Qazi Bührhəddinlərin, Cahən Şah Həqiqilərin, Şah İsmayıl Xətəilərin, Sultan Süleymanların, Şah Təhmasiblərin, Baburların təmsil etdiyi böyük gücə Azadlıq meydanında, Şəhidlər xiyabanında, Dövlət Bayrağı meydanının uca, ən-məz səmalarında dərin düşüncələrə dalan MİLLİ HƏQİQƏTİN ehtiyacı vardı...

Çətinlik onda idi ki, Azərbaycan telemekənində gizli-aşkar yollarla, minüzlü qrantlarla şirnikləndirilən, Manqurtun öz anasına tuşladığı ox kimi hər an atıla bilən və atılan, zəhərli göbələklər kimi günbəgün, aybaay, il-böyl çoxalan teleşoular o MİLLİ HƏQİQƏTƏ qarşı gizli salib yürüşünə başlamışdı. (Bu məqamda akademik Ramiz Mehdiyev

kodlaşaraq əbədiləşən etnogenetik yaddaş enerjisinin, böyük ruhi intibah, səfərbərlik fenomeninin, tarixi XİLASKAR GÜCÜN müasir ürəklərə, beyinlərə nəql və transformasiyasına can atıldı; hər halda strateji hədəfimiz, ideya-bədii, estetik-fəlsəfi istəyimiz, inam və ümidimiz bu oldu...

İkinci haşiyə və ya poeziyamızın əbədi Füzuli qələbəsi

«Rəsul əleyhissəlam zamanına yaxın Bayat boyundan Qorqud Ata derlər bir ər qorqudu. Oğuzun ol kişi tamam bilicisiydi, nə deyirsə olurdu. Qaibdən dürlü xəbərlər söylərdi...»

“Poeziya”: Aşkarlığın gizlinləri

«Kitabi-Dədə Qorqud» eposunun bu ilk cümlələrinin işarə verdiyi, yada saldıdığı həqiqətdən, yəni Bayatlı ozanlar ozanı Dədə Qorqud zamanından uzun-uzun əsrlər, qərinələr keçmişdi.

Gün o gün idi ki, əsli-kökü qədim Qarabağın Oğuz elindən, Bayat boyundan olan Dədə Qorqud timsallı ikinci bir dahi gəlmişdi dünyaya. Tariximizin qan-gen yaddaşı sevinir, dilimiz gözlləri gülürdü bu gəlişə.

İllər keçəcək, Bayatlı Süleyman oğlu Məhəmməd Füzuli poeziyamızda, ədəbi dilimizdə öz mübarizə xəttini, öz böyük missiyasını belə müəyyənləşdirəcək, cəsarətlə bəyan edəcək:

*Dövrən istər ki, xar ola nəzm,
Bütüzətü etibar ola nəzm;
Mən müntəzirəm verəm rəvacın,
Bimar isə eyləyim əlacın...
Təmiri-xarabə talibəm mən,
İnşallah ki, qalibəm mən.*

Məhəmməd Füzulinin başqa, daha mühüm bir poetik bəyannaməsi də vardı; bu, bir-başa türk dilinə, ədəbi dilimizin o vaxtkı problem və perspektivlərinə ünvanlanmışdı:

*Ol səbəbdən fərsi ləfzilə çoxdur nəzm kim,
Nəzm-nəzik türk ləfzilə ikən düşvar olur...
Məndə tövfiq olsa bu düşvarı asan eylərəm,
Növbəhar olğac tikəndən bərgi-gül izhar olur.*

O, «Bir dövrəyəm ki, nəzm olub xar» deyirdi, bimar - xəstə poeziyanın əlac yollarını axtarırdı, mənsub olduğu Oğuz-Türk-Azərbaycan dilinin möcüzəli şeir baharına, layiqli ədəbi kamilliyinə can atırdı.

Beşiyi başında Qorqud və Həsənoğulların dayandığı, ayağı altına Nəsimi və Xətəilərin çiyin verdiyi Azərbaycan ədəbi dilini tam kamala yetirmək, əbədi ən-məz zirvələrə ucaltmaq şərfi dahi Məhəmməd Füzulinin bəxtinə düşdü.

Füzulinin zamana qalib gələn ölümsüz qəzəlləri, dünya ədəbiyyatının şah əsərlərindən olan «Leyli və Məcnun» poeması ilə Azərbaycan dilinin əlçatmaz, hüdudsuz poeziya mədənləri kəşf edildi, əbədi istifadə üçün açıldı.

Beləcə, Bayatlı Süleyman oğlu Məhəmməd Füzuli Azərbaycan ədəbi dili tarixində ən böyük banisi, ən dahi xilaskar oldu.

Şairlər şairi Məhəmməd Füzuli ozanlar ozanı Dədə Qorqudun kiçik, musiqi nəhəngi Üzeyir Hacıbəylinin böyük qardaşı idi. Hər

üçü Azərbaycanın əzəli yurd yeri olan qədim Qarabağın Bayat boyundan çıxmışdı. Hər üçü öz sənət yolunun dahisi, sənət korifeyi idi.

Dədə Qorqudun epik təfəkkürümüzdə, əsatiri düşüncəmizdə gördüyü işi Məhəmməd Füzuli poeziyamızda, Üzeyir Hacıbəyli musiqimizdə gördü.

Məhəmməd Füzulinin «Leyli və Məcnun» poeması əsasən Üzeyir Hacıbəylinin eyni adlı opera yazması təsadüfi deyildi; bu, dilimizin bərkətlilə tarlasında yaşayan, zaman-zaman pöhrələyib baş qaldıran milli-tarixi yaddaşın, etnogenetik ruhun, mənəvi gücün təkidli, təsdiqi idi.

Ata-babası Azərbaycanın Qarabağ bölgəsindən köçüb gəlmişdi İraqa. O, İraqda, müqəddəs Kərbəla torpağında, İmam Hüseyn hüzurunda yaşamasından qürur duyur, bunu əsərlərində tez-tez dilə gətirirdi:

*Ey Füzuli, məskənim çün Kərbəladır, şerimin
Hörməti hər yerdə vardır, xalq onun muştığıdır.
Nə qızıldır, nə gümüş, nə ləli, nə mirvaridir,
Sadə torpaqdırsa, lakin Kərbəla torpağıdır.*

Azərbaycan Səfəvi dövlətinin banisi, dahi qılınc və qələm qəhrəmanı Şah İsmayıl Xətəi özündən yeddi yaş kiçik olan Füzuliyə xüsusi rəğbətini gizlətməyərək deyirdi ki, Məhəmməd Füzulinin mərtəbəsi mənim yanımda çox böyükdür, heyif ki, İmam Hüseyn qulluğunu buraxıb buralara gəlməz...

Günlərin bir günü Sultan Süleyman Füzuliyə övqaf idarəsindən ayda doqquz axça almaq üçün bir barat göndərmişdi. Dahi şair övqaf idarəsinə gedib-gəlməkdən yorulmuş, amma ehtiyac duyduğu o doqquz axça pulu ala bilməmişdi. Beləliklə, Azərbaycan nəsr tarixində mühüm yer tutan, «Şikayətnamə» adı ilə məşhur olan bir əsər meydana gəlmişdi.

Nişançı paşaya müraciətlə başlayan həmin əsərdə dahi sənətkar ürək ağrısı ilə yazırdı: «Salam verdim - rüsvət deyildir deyə almadılar. Hökm göstərdim - faydasızdır deyə mültəfit olmadılar».

Yüz illər keçəndən sonra «Poeziya» verilişində sənə üz tutur, bir vaxtlar alınmayan salamına əleykim-salam deyirik, ulu şair...

«Poeziya» proqramı özünəməxsus teleestetikası, bədii-publisistik, elmi-kütləvi yanaşma tərzii seçildi. Bu, bəlkə min dəfə gedilən köhnə yolu tam yeni bir duyğu və dərk havasında yenidən getməyə bənzəyirdi. Bu, 1500 illik poeziya ilə qabaq-qənşər oturub hal-ahval tutmaq, səmimi dərdləşmək, ədəbi sözün əbədi həqiqətlərini olduğu kimi gündəmə gətirmək, bu günə nəql, transformasiya etmək cəhdi idi. Təsadüfi deyil ki, bu verilişə, adətən, ən ciddi elm və sənət adamları - Tofiq Hacıyev, Rafael Hüseynov, Nizami Cəfərov, Kamal Abdulla, Budaq Budaqov, Sabir Rüstəmzadə, Qəzənfər Paşayev, Teymur Kərimli, Tofiq Məlikli, Cavad Heyət, Söhrab Tahir, Fikrət Qoca, Fikrət Sadıq, Çingiz Abdullayev, İntiqam Qasımlı, Nahid Hacıyev, İlyas Tapdıq, Nəriman Həsənzadə, Zəlimxan Yaqub, Əjdər Ol, Nizaməddin Şəmsizadə, Vaqif Yusifli, Füzuli Bayat, Zaman Əsgərli, Etibar Babayev, Ayaz Vəfalı, İsfəndiyar Vahabzadə, Məhərrəm Qasımlı, Şirindil Alishanlı, Taleh Həmid, Ramiz Duyğun, Məmməd Alim, Xəzəngül, Rübail, Ramiz Əskər, Məhsün Nağısoy, Kamran Əliyev, Azər Turan, Nazif Qəhrəmanlı, Arif Əmrahoglu, Paşa Əlioğlu, Cavanşir Yusifli və başqaları dəvət olunublar. Və mən bu məqamda «Poeziya» verilişinə verdikləri təfəkkür töhfələrinə görə onların hamısına minnətdarlığımı bildirirəm.

Azərbaycan televiziyasının, eləcə də «Ədəbi-dram verilişləri» baş redaksiyasının son illərdə qazandığı çoxsaylı uğurlardan biri olan «Poeziya» verilişi ilk baxışda hamıya bəlli, adı görünən Oğuz şeir dünyasının qeyri-adiliklərinə, necə deyərlər, AŞKARLIĞIN GİZLİNLƏRİNƏ üz tutub, tarixən bağlanan qapıları, dolaşan və dolaşdırılan duyğunları açdı, xüsusilə, sovet dövründə saxtalaşdırılan, unudurulan səhifələri əslinə uyğun şəkildə bərpə edib, beləliklə, xalqlımız və ədəbiyyatımız, milli həqiqətlərimiz qarşısında şərfli bir vətəndaşlıq missiyasını yerinə yetirib.

Davamı gələn sayımızda